

**КАРТОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ З КОЛЕКЦІЇ АРКАДІЯ ЖУКОВСЬКОГО
(з фонду Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича)**

Дослідження приватних книжкових колекцій, які були передані або подаровані у фонди публічних та наукових бібліотек їх власниками є важливою галуззю документознавства та бібліотекознавства. Зокрема результатом таких вишукувань є висвітлення різноманітності та унікальності документів та видань з цих колекцій, визначення уподобань власників, їх літературних смаків, наукових поглядів, творчих пошуків, суспільно-громадське життя епохи, в яку жив колекціонер. Кожна книжкова колекція відображає характер та спосіб життя свого власника і є цінним науковим матеріалом як для біографічних пошуків, так і для різногалузевих наукових досліджень.

У 2014 році наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича отримала у подарунок безцінну приватну колекцію Аркадія Жуковського, який після своєї смерті заповів усі матеріали в бібліотеку своє малої батьківщини – Буковини. Матеріали колекції відображають багатогранність наукових досліджень, становлення його як вченого, громадського діяча. Зокрема серед великої кількості документів знайдено низку картографічних матеріалів, в тому числі і авторських карт А. Жуковського.

Метою дослідження є детальний опис та аналіз картографічних матеріалів з приватної колекції А. Жуковського, яка знаходиться у фондах наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, підтвердження їх унікальності та наукової значущості.

Аркадій Іларіонович Жуковський, заповівши книги науковій бібліотеці, надав можливість країнам, науковцям ознайомитися з унікальними науковими працями, які виходили за кордоном, видавалися представниками діаспори. Більшість цих видань донедавна були недоступні широкому загалу, зокрема через їх заборону в радянські часи, а потім складність передачі в Україну.

Значною й фундаментальною є картографічна складова колекції Аркадія Жуковського. Загалом, в колекції представлено близько 100 найменувань різноматематичних картографічних творів, більшість з яких підготовлені та видані за кордоном. Дані мапи є цінними і перспективними для наукових досліджень та атрактивними для пізнавальної діяльності.

Серед авторських карт А. Жуковського в колекції знаходимо „Етнографічну карту Буковини, опрацьовану на підставі перепису населення з 31 грудня 1910 року”, масштабу 1:300000. Карта кольорова, настінна, формату 66x54 см. Видана в Парижі (Франція) у 1954 році, редактор Іван Кірцюк. З допомогою способу кругових діаграм, автор відображає етнічний склад населення по населених пунктах. Як зазначає В. Старик „...вона не містить вифантазованих етнічних груп, маніпуляцій кольорами чи груп „румунізованих українців” у румунських селах” [5, с.129]. Назва карти написана українською, англійською та французькою мовами, написи на карті – латиницею, легенда – українською мовою. В правій частині карти круговими діаграмами відображено офіційний перепис населення Буковини в 1775, 1851, 1880, 1900, 1910 та 1930 роках.

Другою картою серії є „Фізична карта Буковини” масштабу 1:300000, формату 64x48 см. Карта настінна, кольорова, відображає фізико-географічне положення, рельєф та гідрографічну мережу території Буковини. Також на карту нанесено мережу шляхів та населені пункти. В нижньому кутку зображено положення Буковини на території України. Назва карти та легенда написана українською, англійською та французькою мовами, написи на карті – латиницею. Карта видана в Парижі у 1956 році.

Ці карти вміщені в конверт і є додатком до книги „Буковина, її минуле і сучасне”, за редакцією Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського, 1956 року видання. Видання оригінальне. Це єдине видання, яке дає повну об'єктивну інформацію про

Буковину. Видана в еміграції. Редакція „Буковини” поставила собі за мету подати всесторонні відомості з різних ділянок життя народу і країни.

А. Жуковський разом із В. Кубійовичем був укладачем „Карти України”, або „Map of Ukraine”, масштабу 1: 2000000. Карти видані в 1977 року, в Парижі. Формат 113x62 см. Карта є загальногеографічною. У верхньому правому кутку розміщено план м. Київ та карту Донецького вугільного басейну. В колекції наявні три екземпляри карти. Однак вони мають певні відмінності. Дві карти англійською мовою мають відмінності у форматі. Менша карта має формат 110x60 см, немає року видання і є поліграфічно менш якісною. І одна карта – українською мовою. До карт подається додаток – текстове пояснення до карти англійською мовою: текст про етнічну територію України, адміністративно територіальний устрій, населення по містах, етнічний склад і населення українських земель на 1 січня 1933 рік, місцезнаходження населених пунктів

Також ми виявили ще одну картографічну працю цих авторів, а саме „Monasteria Basiliana in Territorio Ukraino et Bilorusso. Statuumque Finitimorum XVII-XX s.”= Монастирі Василіанів на території України та Білорусії. Автори карти П. Мішель, М. Ваврик. Інформацію надано та редактовано Кубійовичем та Жуковським. Формат 63x69.

В колекції А. Жуковського знаходимо велику кількість карт і планів м. Києва. Припускаємо, що одним із інтересів науковця було створення карти столиці України. Знайдено чорно-білий рисунок під назвою „Плян Києва”, в лівому нижньому кутку підпис „Рисував А. Жуковський”. В правій частині аркуша розміщені „пояснення до пляну Києва”. Масштаб 1: 50 000. Формат плану 30x20 см. Надписи вулиць і об’єктів англійською мовою.

Одним із цінних картографічних надбань членів НТШ є Історичний атлас України, упорядництва Івана Теслі та Євгена Тютюко, редактор Любомир Винар, надруковано в США в 1980 р. Дане видання є результатом багаторічної співпраці на чолі з Любомиром Винарем. Це перший історичний атлас, який заповнює поважну прогалину в українській історичній довідковій літературі [6, с. 14]. Мапи виконані в чотирьох кольорах і разом із супровідними текстами атлас начислює 190 сторінок. Атлас складається із 48 кольорових карт і супровідного тексту, які тематично охоплюють усі періоди історії України. Гарне естетичне оформлення і тверді окладники підносять вартість цього необхідного видання, яке повинно знайти в бібліотеці кожного дослідника і шанувальника історії України. Зокрема атлас є підручником для учителів і учнів шкіл українознавства [1, с. 9].

В колекції також представлені карти Володимира Кубійовича, зокрема прижиттєве видання видатного українського вченого – карта „Етнічні групи Південно-західної України (Галичини) на 1.1 1939 р.”= „Ethnic Groups of the South-Western Ukraine (Halycyna – Galicia) on the 1-st January 1939”, видана коштом і заходами Об’єднання бувших вояків Українців у Великій Британії. Рідкісне малотиражне науково-картографічне видання української діаспори. Матеріалами для створення карти виступили австрійський перепис 1910 року та польські переписи 1921 та 1931 років, а також церковна статистика 1932-39 років. У таблицях міститься статистичний опис 58 повітів. Подається чисельність: а) всього населення; б) українців; в) українців з польською розмовною мовою; г) поляків; д) польських колоністів; е) латинників; є) євреїв; ж) німців та інших. Повіти, які лише частково лежать на українській етнічній території, або в яких є лише українські острови, позначені знаком „*”. Наявні примітки до статистичних таблиць, де подано інформацію про етнічний склад частини громад. Місцями наявна інформація про господарський характер осель. Це настінна великоформатна (141x150 см) карта на основі тканини. Карта відображає територію Галичини, по кордонах розміщені інші історичні області: Холмщина, Буковина, Карпатська Україна, Волинь. В лівому нижньому куті представлена таблиця „Етнографічний склад людности Української Галичини на 1.1. 1939, дані подано в тисячах осіб та відсотках. Подана також схематична етнографічна карта Галичини (також назва англійською мовою), дві карти положення Галичини у Європі за 1938 та 1952 роки. Зокрема акцентовано увагу на зміщенні державного кордону на схід, тому що у 1952 році лише крайня західна частина Галичини знаходилася в Польщі. Окремо подано карту Західної Лемківщини як продовження головної мапи, захоплює частину Галичини. Наявна спеціальна видавнича папка для одночасного

зберігання даного комплексу (карти у складеному вигляді та книги). Формат папки: 36,5x25,5x1,5 см.

В колекції А. Жуковського безсумнівно можна зустріти карти картографа, географа НТШ Миколи Кулицького. До таких карт слід віднести Фізичну карту Південно-Східної Європи, мірилом 1:5000000, виданої у Кракові. Більшість настінних карт України та її окремих регіонів виконав разом із В. Кубійовичем, однак дана карта є авторська. На карті, крім фізико-географічних особливостей території, подано населені пункти за градацією відповідно до кількості населення. Слід відмітити, що серед біографічних досліджень про М. Кулицького немає жодних згадок про дану карту. Формат кати 42x57 см.

У колекції наявні дві Фізичні карти Чорноморських країв, авторства В. Кубійовича та М. Кулицького. Одна з них видана у 1942 році, масштабом 1:1500000, формат карти 87x160 см. Друга карта видана у 1942 році, масштабом 1:2500000, формат карти 55x93 см, має деякі доповнення. Карти, видані Українським видавництвом у Кракові та друкарнею № 1 у Львові. Вони відображають фізико-географічні території, мережу шляхів та населені пункти. Карти повністю охоплюють територію України.

Адміністративна карта Української Соціалістичної Радянської Республіки (1925), масштабу 1:1 250 000, подає адміністративно-територіальні межі на 1 жовтня 1925 року. Укладена картографічною частиною Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР на підставі постанов законодавчих органів і за матеріалами Центральної адміністративно-територіальної комісії та видана в Харкові. Це перша публікація політико-адміністративної карти України у статусі „Видання офіційне”. Особливістю карти є відображення на ній у 9 випадках спеціальним умовним позначенням територій, приєднаних до Української СРР згідно з постановою ЦВК СРСР від 16 жовтня 1925 року від Білоруської СРР та Російської Федерації і які ще не були розподілені між адміністративними одиницями [4, с. 32].

Унікальною у своєму роді є картосхема „Україна у вишивці” авторства Мирослави Стахів, надрукована у 1975 році. Даний екземпляр є фотокопією однойменного постеру розмірами 32x24 см. Текст на карті українською та англійською мовами. На картосхемі зображено проекти стилю вишивки різних регіонів України. В легенді вміщено список областей з нумерацією вишивки. Надписи нечіткі, практично нечитабельні. Авторка постеру – відома талановита вишивальниця, автор багатьох численних статей про майстерність вишивки, діаспорянка, Мирослава Стахів.

В колекції також представлено працю етнографа, доктора історичних наук В.І. Наулка „Карта сучасного етнічного складу населення УРСР (з пояснювальним текстом)”, масштабом 1:500 000. – Додаток: „Географічне розміщення народів в УРСР”. – Київ: Наук. думка, 1966. – 32 с. Карта складена в 1966 році Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР і фабрикою № 1 ГУГК Міністерства геології СРСР під загальним керівництвом доктора історичних наук професора К.Г. Гуслистого. Авторський оригінал карти склав кандидат історичних наук В.І. Наулко. Формат паперу 78x98 см. Обсяг – 1 друкований аркуш. Ця робота є продовженням кандидатської дисертації автора. На карті завдяки оригінальній методиці картографування (було застосовано сполучення різних методів: „людності” для показу національного складу міст і „етнічних територій” – для сільського населення) автор зумів всебічно охарактеризувати як етнічний склад загалом, так і окремо міського й сільського населення. Разом з тим карта давала уявлення про регіони етнічно мішаного розселення за двома градаціями відсоткового співвідношення народів: приблизно однакове співвідношення народів (40–60%) і кількісне переважання (60–80%) одного з них. Особлива увага приділялася уточненню показників офіційної статистики – в даному випадку перепису 1959 р., чому сприяли експедиційні дослідження автора у 1958, 1961 і 1962 рр.[3, с. 115]. У додатку подані короткі демографічні та історичні відомості про населення УРСР та таблиці етнічного складу населення. Карта і додаток поміщені у конверт, який об’єднує у комплект.

Загальногеографічна карта одного з найдавніших картографічних видавництв у світі „G. Freytag & Berndt” авторства видатного німецького картографа Густава Фрейтагса

„Karte der Ukraina”, масштабу 1:2 000 000. Карта видана у Відні у 1918 році. Настінна, формат 70x99 см. Німецькомовна, кольорова. На карті зображені кордони України, а також території з тоді невстановленими межами. Відображено також залізничні дороги, автошляхи, заводи. Дуже рідкісний екземпляр. Карта повинна мати обкладинку, притаманну видавництву „G. Freytag & Berndt”, однак вона, на жаль, не збереглася.

В колекції є „Світова мапа з розміщенням Українців по світу. З додатковими таблицями” автора Георга (Юрія) Гасенка, видана у Відні в 1920 році. Масштаб (розмір на рівнику)1: 73000000. Формат 62x47 см. Всі написи українською, французькою та німецькою мовами. В легенді у % відношенні та якісним фоном позначено кількість українців у складі інших народів, також позначено державні колонії українців. Внизу карти розміщені таблиці: імміграція до Спол. Держ. Півн. Америки з 1821 по 1915 рр.; Порівнююча таблиця найбільших національностей світа подана після мов у млн.; Кількість українців розкинутих по Європі. Також подано прогноз, що у 1962 році при щорічному прирості 2%, українців буде 100 млн. осіб, в той час як французів 70 млн., росіян буде 96 млн. Українці пересунуться з 9 на 5 місце. В нижньому правому кутку подано збільшену карту державних колоній України таких як Зелений клин, Приморщина і острів Сахалін.

Карта „The Map of Ukraine”, видана за підтримки Ліги американців українського походження, Державної організації Українського конгресового комітету Америки в 1955 році в США. Укладач і картограф Вільям Карпа (Willam Karpa). Масштаб 1:1350000. Карта кольорова, формат 105 x71 см. Відображає населені пункти України, мережу доріг, державні та адміністративні кордони. Англомовна.

Карта розміщена в папці синього кольору формат 20x28 см. В папці також вміщено аркуш із текстом про Україну, авторства президента Українського конгресового комітету Америки Л. Добрянського. А також повідомлення проте, що видана „давно очікувана Карта земель України (в кількох красках) в її теперішніх границях в англійській мові з відповідними заввагами проф. Льва Добрянського. Величина карти 29 x42 інчів. Поверх 3000 більших і менших місцевостей України, залізниці, річки, озера, гори. Надзвичайно важний і потрібний помічник у інформаційній праці”.

Також в колекції ми виявили ксерокопію каталогу „Cartes de L'Ukraine par G. Levasseur de Beauplan (1650), I. Bart. Homann. (1716) et Nicolas Visscher (1735)”, укладача Михайла Тишкевича (Michel Tyszkiewicz – український дипломат, публіцист, меценат). Карти є копіями, опублікованими від оригіналів, які перебувають в бібліотеці Айнзідельнського абатства (Швейцарія). Каталог, опублікований в Лозанні у 1919 році. Включає 6 чорно-білих зображень карт. Формат атласу 36x27 см, в жовтій папці. Каталог містить вступ французькою мовою, як і весь атлас, карта України 1650 р (Левассер де Боплана), карта Московії 1735 р (Ніколаса Вісхера), Фрагмент карти Литви в 1716 р, Україна 1716 р, Польща 1716 р, Фрагмент карти Польщі 1716 р. (Йоганна Баптиста Хоманна).

Настінна карта „Ukraine. – 1: 2000000”, видана „Мара LTD” у 1993 році. Текст на карті англійською та українською мовами. Також на аркуші вміщено дві таблиці з населенням станом на 1. 01. 1992 року, площа та населення по областях і таблицю міст з населенням більше 50000 осіб. Особливістю даної карти є напис та автограф Р. Сосси в лівому нижньому кутку „Голові НТШ Європи Аркадію Жуковському від видавців мапи. З повагою Ростислав Сосса. Київ, 1993”

Цінним для Буковини є німецькомовний план Чернівецької області „GEGEND von CZERNOWITZ”, масштабу в 1 см – 2 милі (Maßstab von 2 Meilen). Карта відображає рельєф території, гідрографічну мережу, населені пункти. У лівому нижньому куті відображено план м. Чернівці. На жаль, на карті не вказано рік видання та автора. Карта першої половини XIX століття. Східна межа області проходить по річці Рокитна (ліва притока Пруту). На карті написано – Rakitna B. Південно-східна межа проходить по р. Маморниця (Mamornitsza B.) та р. Прут.

„Charta Bucovinei” є додатком до книги Aurelianu P. S. Bucovina : descriere economica insocita de ua charta (Буковина: економічний опис з картою), видана в Бухаресті у 1876 році. Карта є додатком до економічної характеристики Буковини. Карта кольорова, формат 67x49 см.

Серед етнографічних карт присутня також етнографічна карта „Harta Etnografica a Bucovinei lucrata dupa, Statistica oficiala austriaca din 1910”, складена на основі австрійської статистики 1910 року. Автори Constantin Brătescu; I E Torouțiu; R F Wahnig, видана в Бухаресті (Румунія) без року. Показує розподіл етнічних груп за населеними пунктами з офіційної статистики 1910 року. У верхньому лівому куті подано кругову діаграму національного складу населення Буковини у 1910 році та у 1774 році. Карта кольорова, формат 87x71 см. Масштаб 1:200,000

Цікавою є карта „Ukrainischer vorschlag für eine künftige abgrenzung der Ukraine”, видана в 1941 році. В перекладі означає „Українська пропозиція щодо майбутнього демаркації України”. Карта настінна, кольорова, формату 52x52 см. Масштаб 1:2000000. На карті зображено межі української держави.

Оригінальною є гравюра „La mer noire, autrefois Pont-Euxin...” відомого картографа Ніколя де Фера з атласу „Introduction à la Geographie Avec une Description Historique Sur toutes les parties de la Terre” (Paris, 1714). Розміри 23.7 x 34 см. На карті зображено Чорне море, кордони Туреччини (в Азії), Румунії, Болгарії, Молдови, України та Росії з річками і прибережні міста (Константинополь, Heraclee, Кафа і т. д.). Нижнє Подніпров’я позначене за французькою традицією із винесенням на перший план домінуючого на той час терміну „козаки”: „Земля козаків або Україна”.

Атлас „Volks-Atlas über alle Teile der Erde für Schule und Haus”= Народний атлас всіх частин землі для шкіл, виданий у 1871 році. Виданий у Лейпцигу і Берліні Теодором Хофманом. Навчальний атлас німецькою мовою складається з 36 карт. На карті № 11 є межі Галичини та Буковини, а на карті № 12 зображено Галичину, Буковину і Трансильванію.

Отже, картографічні твори з колекції Аркадія Жуковського – це наукові коштовності безцінної для України скарбу, який отримала Наукова бібліотека ЧНУ імені Юрія Федьковича. Перспективним вбачаємо детальне дослідження географічного, історичного та геополітичного вмісту виявлених картографічних творів галузевими спеціалістами для подальшого розвитку роботи, якій Аркадій Жуковський присвятив своє життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винар Л. Від редактора. *Історичний Атлас України* / ред. Любомир Винар; авт. Іван Тесля і Євген Тютюк. Нью-Йорк, УІТ, 1980. С. 9–10.
2. Картографічні матеріали з колекції Аркадія Жуковського : віртуальна виставка / Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : офіційний сайт. URL: <http://library.chnu.edu.ua/?page=ua/05proekt/99virtual/15zhukovskiy>
3. Наулко В. І. Пошуки. Роздуми. Студії : зб. вибраних пр. до 80-річчя від дня народження. Київ : Український письменник, 2013. 392 с.
4. Сосса Р. І. Політико-адміністративні й адміністративні карти України (1918–2008 рр.) : бібліогр. покажч. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. 106 с.
5. Старик В. П. Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921. / т-во „Укр. Нар. Дім в Чернівцях”. Чернівці : Прут, 2009. 168 с.
6. Тесля І. Вступ. *Історичний Атлас України* / ред. Любомир Винар ; авт. Іван Тесля і Євген Тютюк. Нью-Йорк, УІТ, 1980. С. 14.

